

Vznik kultu Marie v kontextu pozdního starověku *

Iva Doležalová

Křesťanské náboženství bylo svými kořeny od počátku svázáno s judaismem a svou pozornost soustředilo na mužského spasitelského boha, zatímco feminní princip v něm v podstatě zcela chyběl. V této souvislosti se stal vznik a rozvoj mariánského kultu historií opětovného „vzkříšení“ feminního rozměru posvátna v rámci monoteistického náboženství.

Rané fáze dějin křesťanství a také kultu Marie jako jeho součásti se odehrávaly v sociálně kulturním kontextu helénistického synkretismu, který je významně ovlivnil.¹ Při zvažování historických souvislostí vývoje raného křesťanství není ani zdaleka nevýznamným faktem, že bylo v době svého počátku pouze další helénistickou náboženskou alternativou v termínech těch či oněch náboženských výrazů tehdejší kultury.² S narůstajícím množstvím křesťanů, kteří konvertovali k novému náboženství pod vlivem eskalující misie ve zvýšené míře zejména od druhé poloviny 2. století, nabývaly na významu i podněty pro rozvoj kultu, které byly výsledkem kulturní interakce světa pozdně helénistické antiky s jedním z nově vznikajících náboženství té doby.³ Výrazným důsledkem tohoto procesu bylo mimo jiné i významné obohacení křesťanské narativity a během 3. a 4. století byla pozornost křesťanů kromě původních témat spojených s Ježíšovou smrtí a zmrtvýchvstáním se stejným zájmem upřána i na další jeho životní osudy, zvláště narození a dětství, a také zcela přirozeně na postavu jeho matky Marie. A byla to právě Marie, která postupně zaplnila do té doby prázdný

---

* Studie je přepracovaným textem referátu předneseného na konferenci *Žena v náboženstvích světa* pořádané Českou společností pro studium náboženství v Náprstkově muzeu v Praze dne 15. listopadu 1995.

1 Tato teze se zejména prostřednictvím prací autorů tzv. Religionsgeschichtliche Schule stala téměř frází, je však na poli religionistiky stále znovu promyšlena. Srov. např. J. Z. Smith, *Drudgery Divine. On the Comparison of Early Christianities and the Religions of Late Antiquity*, London 1990; „Panel on Jonathan Z. Smith's *Drudgery Divine*“, *Numen* 39, 1992, 217-238; L. H. Martin, „The Pagan Religious Background“, in: I. Hazzlett (ed.), *Early Christianity. Origins and Evolution to 600 A.D.*, London 1994, 52-64.

2 *Ibid.*, 62.

3 L. H. Martin, *Hellenistic Religions. An Introduction*, New York-Oxford 1987, 111nn.

prostor feminního principu neartikulovaného raně křesťanským náboženstvím.

Impulsy pro rozvoj kultu ženského božstva vycházely z lidového prostředí pozdně helénistického synkretismu, jehož náboženskou atmosféru je možné popsat jako „suverenitu feminina“.⁴ Díky procesu univerzalizace se do popředí zájmu dostal zvláště typ bohyně *Velké Matky*, označení používané v širokém smyslu slova pro bohyně plodnosti.⁵

Kromě univerzalizace tohoto typu ženských božstev jsou pro jejich helénistickou renesanci významné také rysy spasitelské, pro něž byly často identifikovány s *Týché/Fortunou*,⁶ a mystické spojení s bohyní – v podobě *Agathé Týché* – mělo pomoci zasvěcenci v podmínkách nejistoty helénistického světa.⁷ Uvedené rysy těchto bohyní právě přispěly k jejich sympatetickému spojování.⁸ Pod označením *Velká Matka* se objevují takové bohyně jako *Déméter*,⁹ která nejméně podlehla helénistickému kosmopolitanismu a internacionalismu, dále *Isis*,¹⁰ syrská *Atargatis*¹¹ a zejména fryžská *Kybelé*.¹²

Kultem neuznávajícím ani rasové ani geografické rozdíly se stala mystéria původně egyptské *Isidy (Éset)*,¹³ kterou již Hérodotos v 5. století př. n. l. identifikoval s *Démétrou*,¹⁴ a pro helénistické období jsou dosvědčena její mystéria prakticky v celé oikúmeně.¹⁵ Synopse mýtu známého v helénistic-

-
- 4 *Ibid.*, 58nn; S. Benko, *The Virgin Goddess. Studies in the Pagan and Christian Roots of Mariology*, Leiden-New York-Köln 1993, 20nn.
  - 5 L. H. Martin, *Hellenistic ...*, o.c., 59.
  - 6 *Ibid.*, 84.
  - 7 *Ibid.*, 59; Srov. Lucius Apuleius, *Metamorphoses* XI, 15: „Nyní již jsi přijat v ochranu Osudu, ale vidoucího, jenž září svého světla i ostatní bohy osvětluje.“ Cit. dle Apuleius, *Zlatý osel*, Praha 1968, 200. Přeložil F. Stiebitz.
  - 8 W. Burkert, *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*, Berkeley-Los Angeles-London 1979, 102nn; L. H. Martin, *Hellenistic ...*, o.c., 84; E. R. Dodds, *Pagan and Christian in an Age of Anxiety. Some Aspects of Religious Experience from Marcus Aurelius to Constantine*, New York 1970.
  - 9 G. E. Mylonas, *Eleusis and the Eleusiniac Mysteries*, Princetown 1961, zvl. 130nn; Ch. C. Caragounis, *The Ephesian Mysterion. Meaning and Content*, Lund 1977, zvl. 3-13, 117-135; G. S. Kirk, *Griechische Mythen. Ihre Bedeutung und Funktion*, Berlin 1980, 75nn; L. H. Martin, *Hellenistic ...*, o.c., 1987, 62nn; K. Kerényi – C. G. Jung, *Věda o mytologii*, Brno 1993, 116nn; K. Kerényi, *Mytologie Řeků I. Příběhy bohů a lidí*, Praha 1996, 176nn.
  - 10 Např. L. Vidman, *Isis und Sarapis bei den Griechen und Römern*, Berlin 1970; T. Hopfner, *Plutarch über Isis und Osiris*, Hildesheim 1940.
  - 11 M. Hoering, „Dea Syria – Atargatis“, in: *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II*, 17.3. Berlin-New York 1984, 1536-1581.
  - 12 G. Thomas, „Magna Mater and Attis“, in: *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II*, 17.3. Berlin-New York 1984, 1500-1535.
  - 13 H. R. Willoughby, *Pagan Regeneration: A Study of Mystery Initiation in the Graeco-Roman World*, Chicago 1973, 176.
  - 14 *Ibid.*, 42; 48.

kém světě je zaznamenána u Plútarcha v pojednání *De Iside et Osiride*, v I. knize dějin Diodora Sicilského a v *Metamorfózách* Apuleia z Madaury, které jsou tradičně považovány za jednu z nejdůležitějších charakteristik helénistické doby vůbec.¹⁶

Isis je v *Metamorfózách* představena jako bohyně – Matka všech věcí lidských,¹⁷ lunární Královna nebes.¹⁸ Na modlitbě, kterou k Isidě pronáší hlavní hrdina Apuleiových *Metamorfóz* – Lucius, je obvykle demonstrován synkretistický proces identifikace ženských božstev typu Isidy, projevující se v textu v mnohonásobném oslovení: „Královno nebes – ať jsi ty živná Ceres..., nebeská Venuše. ... Diana ... ať jsi ty Proserpina, ... nechť jakýmkoli jménem, jakýmkoli obřadem, v jakékoli podobě je dovoleno tebe vzývat: ty mi nyní již přispěj ...! Nechť je již dosti utrpení ...“¹⁹ Poté se bohyně zjeví a potvrdí, že všechna ta různá jména, pod nimiž je pradávna paní všech uctívána, se vztahují ke jménu jednomu – královně *Isis*.²⁰ Kult Isidy se stal součástí helénistické náboženské každodennosti a *Isis* sama byla garantem jak kosmického řádu, tak i lidského mikrokosmu.²¹

Apuleiův text také dokládá výsledek v úvodu zmíněného procesu univerzalizace, během něhož se kdysi lokalizované bohyně odpoutaly od svých původních regionů, staly se mezinárodními bohyněmi helénistického světa a byly sympateticky spojeny jedna s druhou právě díky společnému rysu protikladnosti k vládě vrtkavé Týché/Fortuny.²²

Křesťanství, které v průběhu 2. století začalo být vzhledem k procesu vlastní sebeidentifikace jasně odlišováno od ostatních pozdně helénistických náboženských alternativ, zpřesňovalo v tomto období formulace základních dogmat a současně vstřebávalo mnohé impulsy světa antického.²³

Křesťanské náboženství ovšem v prvních stoletích své existence bylo pluralitním fenoménem s celou řadou proudů a ortodoxie a hereze byly spíše alternativami možného vývoje počínajícího a pestrého hnutí.²⁴

Ve snaze ustavit svou katolickou identitu se stalo křesťanství značně nesnášenlivým především vůči pohanství a také vůči tomu, co bylo považováno za heretické. Ve svém odmítnutí řady široce rozšířených herezí se

15 Diod. Sic. I, 25, 4.

16 *Metamorfózy* vyšly českém v překladu F. Stiebitze: Apuleius, *Zlatý osel*, Praha 1968.

17 *Met.* XI, 5. *Zlatý osel*, 192.

18 *Ibid.* 192 n.

19 *Ibid.*

20 *Met.* XI, 6. *Zlatý osel*, 194.

21 H. R. Willoughby, *o.c.*, 184-185.

22 L. H. Martin, *Hellenistic ...*, *o.c.*, 84.

23 Srov. poznámku č. 1.

24 O tom, jak obtížné bylo často rozlišení mezi různými skupinami křesťanů právě proto, že se všichni nazývají křesťané, svědčí např. postesknutí Justina Martyra v jeho *Apologii* 1.7, 26.

však samo „oficiální křesťanství“ zřetelně spojilo s charakteristikami svázanými s antickými formami zbožnosti a mystérii. Mariánský kult je významným dokladem uvedených procesů.

Raně křesťanským textem, v němž hraje významnou roli postava Ježíšovy matky Marie, je tzv. *Protoevangelium Jakubovo*²⁵ zachycující období před Ježíšovým narozením, a je to právě tento spis z poloviny 2. století – později označený jako apokryfní – odkud jsou odvozena hlavní témata mariánské legendy. Je vyjádřením především lidové víry, která se postupně stala součástí doktríny o „panenské matce Boha Spasitele“. Zřetelným cílem autora textu bylo povznést Marii, které v kanonických spisech není věnována právě velká pozornost, na úroveň velkých panenských bohyní matek řecko-římského světa. Marie je zde představena jako panna před početím a její panenství je potvrzeno i po Ježíšově narození.²⁶ Tato představa se postupně prosadila všeobecně a od konce 5. století se dogma o panenství Marie stalo součástí oficiální doktríny.²⁷ Reakcí na podněty z lidového prostředí v teologii církve pak bylo další doktrinální tříbení a vyjasňování Mariina podílu na božském. Výsledkem byla Mariina postupná asimilace s božskou podstatou v rámci monoteistického náboženství.

I když jsou oficiální formulace poměrně pozdní, patří základní myšlenky mariánských dogmat do velmi rané vrstvy křesťanské víry. Dá se předpokládat, že autor *Protoevangelia* se s jím prezentovanou představou Marie setkal v ústní tradici lidové víry a že kořeny dogmatu o Mariině panenství sahají do první poloviny 2. století. Víra v panenství a božské materství vedla přímo k rozvinutí víry a přijetí dogmat o neposkvrněném početí, úplné bezhříšnosti (tedy stavu před prvním – dědičným – hříchem) a o naplnění milostí.

Jak byla Marie postupně identifikována s velkými bohyněmi helénistického světa, objevovala se pro ni také nová titulatura. Jedním z nejvznešenějších byl titul královny. Postava královny interpretovaná mariologicky je zachycena i ve 12. kapitole Zjevení: „Aukázalo se veliké znamení na nebi: Žena oděná sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou dvanácti hvězd kolem hlavy. Ta žena byla těhotná a křičela v bolestech, neboť přišla její hodina...“²⁸ Pak následuje popis draka a boje, který se strhl na nebi, když Michael a jeho andělé proti němu začali bitvu.²⁹

Tato Královna nebes může být reflektována různě, ale v helénistickém kontextu vede interpretace do světa helénistických bohů. Zejména proto,

25 W. Schneemelcher (ed.), *Neutestamentliche Apokryphen I. Evangelien*, Tübingen 1987, 334nn; J. Mánek (ed.), *Výbor z novozákonních apokryfů*, Praha 1959, 39nn.

26 *Ibid.*

27 Toto dogma ovšem bylo dlouhá staletí diskutováno a s definitivní platností bylo potvrzeno až v roce 1854 papežem Piem IX. v bule *Ineffabilis Deus*.

28 Zj 12, 1-2.

29 Zj 12, 3nn.

že tato část kanonického textu vykazuje řadu významných souvislostí s mytologickým myšlením doby, v níž text vznikal.³⁰ Jeho mariologická interpretace byla křesťanskými teology akceptována až po kontroverzích 4. a 5. století³¹ a oficiálně – v roce 1954 encyklikou *Ad Coeli Reginam* – papežem Piem XII.

V souvislosti s textem 12. kapitoly Zjevení se v kontextuálním bádání bude i nadále promyšlet otázka, do jaké míry je tato „žena“ odrazem antické „královny nebes“ a do jaké míry může být výsledkem antických mytologických vzorců myšlení.

Dle antického vnímání je „kosmická róba“ prezentovaná ve Zjevení výrazem a zdůrazněním osoby nositele – a žena, která se zde objevuje, je nepochybně nebeskou postavou, jejíž oděv demonstuje její božskou autoritu. Ilustrací tohoto faktu může být opět text Apuleiův, který stejným způsobem zobrazuje Isidu jako nebeskou postavu. Lucius líčí podivuhodnou vidinu, o níž mimo jiné praví: „Tělo bohyně halilo mnohobarevné roucho ... a plášť, jenž docela oslňoval můj zrak: byl neobyčejně černý, skvěl se tmavým leskem ... splývající v mnoha náběrech dolů ... Jak na obrubě, tak na plášti samém třpytily se roztroušené hvězdy a v jejich středu měsíční úplněk vydechoval své ohnivé paprsky.“³²

Nejnámějším dokladem pro typologickou blízkost Isidy a Marie je ikonografické ztvárnění Marie, zvláště v podobě Matky s dítětem, v němž křesťanství zcela převzalo podobu Isidy s malým Hórem v náručí.

Astrální motivy nejsou ovšem pouze symbolickým zvýrazněním nositele, ale v případě Marie mají ve spojení se souhvězdím Panny i význam profetický.³³ Koncepce Panny jako jednoho ze souhvězdí Zvěrokruhu sehrála v křesťanské teologii 2. století zvláštní roli, a to při křesťanské interpretaci Vergiliovy slavné 4. eklogy napsané v roce 40 př. n. l., v níž je předpovězen návrat „Zlatého věku“.³⁴ Jejím hlavním tématem je narození dítěte, jež bude zahajovat nový věk, a mimo jiné je v ní uvedeno, že se „nyní vrací Virgo, vrací se Saturnova vláda“.³⁵

Vergiliova báseň prošla křesťanskou alegorizací zejména ve smyslu proctví předpovídajícího narození Ježíše. V křesťanském povědomí se ovšem

30 S. Benko, *o.c.*, 87nn.

31 *Ibid.*, 130nn.

32 *Met.* XI,5. *Zlatý osel*, 193.

33 O astrálních motivech, zejména v helénismu: např. S. Benko, *o.c.*, 108nn.

34 S. Benko, *o.c.*, 113n.

35 *Ultima Cumaevi venit iam carminis aetas:
magnus ab integro saeculorum nascitur ordo.
iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna,
iam nova progenies caelo demittitur alto.*

Dosud nejpodrobnějším pojednáním na toto téma je publikace E. Nordena, *Die Geburt des Kindes Geschichte einer religiösen Idee*, Leipzig-Berlin 1924.

panna stala odkazem na Marii, protože pro křesťany je právě ona matkou Ježíše, onoho prorokovaného dítěte. Ve světě řecko-římském se označení Virgo může vztahovat ke kterékoliv tzv. panenské bohyni.³⁶ V určitém smyslu je tedy v křesťanské interpretaci 4. eklogy Marie otevřeně identifikována s nebeskou panenskou bohyní antického světa.³⁷

S odvoláním na již zmíněnou pluralitu raného křesťanství je možné uvést také příklady heterodoxního vztahu k Marii, který vedl například i k odlišnému chápání sociálního statutu žen.

Epifanios ze Salamíny v 79. kapitole svého spisu o herezích – *Panairion* – píše o herezi s výrazně heterodoxním vztahem k Marii. Jako velké šílenství označuje fakt, že v Arábii existuje křesťanská sekta, jejíž kněžky obětují Marii jako bohyni chléb. Jeho argumentace je zaměřena jednak proti kněžství žen, jednak proti uctívání Marie, i když nikoli proti tomu, aby jí byla prokazována úcta. Znamená to však, že do 4. století, kdy Epifanios žil, tato heterodoxie rozvinula svá charakterová specifika natolik odlišně od obecného/katolického vztahu k Marii, že se pro církev stala nepřijatelnou.³⁸ Otázkou zůstává, zda se v případě této sekty jedná o jev zásadní, či marginální.³⁹

Bezpochyby je nám takto zprostředkována informace o tom, že existovala křesťanská sekta, spíše asi okrajová, která byla nazvána Kollyridiany⁴⁰ a která zcela otevřeně zrovnoprávnila Pannu Marii se starověkými bohyněmi a přinášela jí také pravidelné oběti v podobě chleba (*kollyris*)⁴¹ – oběť pro kult bohyní typu Matky Země obvyklý.⁴²

Jako příklad heterodoxního vztahu k ženám vůbec bývá nejčastěji uváděn montanismus – raně křesťanské heretické hnutí, které se objevilo v polovině 2. století v Malé Asii.⁴³ Řada prvků montanismu, který se poměrně rychle

36 Srov. např. K. Kerényi – C. G. Jung, *o.c.*, 105nn.

37 S. Benko, *o.c.*, 114.

38 O podobných skupinách, byť pod různými označeními, jsou dochovány zprávy i u jiných autorů: poslední nesporná zmínka je u Leontia z Byzantia (zemřel 543/544) a týká se stručné zprávy o Filomarianitech, kteří obětují chléb ve jménu Marie (*Contra Nestorianos at Eutythianos* 3.6, MPG 86.1.); poněkud méně spolehlivý je v tomto ohledu Eutythios, patriarcha alexandrijský (933-940), který ve svých *Análech* píše o jistých Mariánitech, kteří byli již na nikájském koncilu prokleti pro své učení o tom, že kromě nejvyššího boha existovali také dva další bohové, Kristus a jeho matka Marie (*Annales* 440, MPG 111.1006).

39 Objevují se také teorie, které se snaží doložit existenci nezávislého mariánského typu křesťanství, který vznikl po Ježíšově smrti z okruhu Mariniých příznivců. Srov. G. Ashe, *The Virgin*, London 1976. Domnívám se však, že k průkaznosti podobné teorie chybí prameny, na jejichž základě by bylo možné takovou samostatnou linii doložit.

40 Dosud je předmětem diskuse, kdo pro sektu použil právě označení Kollyridiany. Srov. S. Benko, *o.c.*, 174.

41 *kollyris*, *kollyrion* – termín obvykle používán pro označení malého krajíce chleba, koláče nebo placky používané kromě sekulárního účelu i při oběti.

42 Srov. S. Benko, *o.c.*, 173nn.

43 Např. J. Pelikán, *The Christian Tradition. A History of the Development of Doctrine.*

rozšířil po celém impériu, měla své kořeny v kultovním prostředí Kybelé a odrazila se v důrazu na extázi a proroctví, v němž ženy hrály nezastupitelnou roli. Jeho myšlenky dlouho doznívaly zejména v lidovém prostředí.⁴⁴

Teologické spekulace, zvláště po roce 313, kdy bylo křesťanství zrovnoprávněno s ostatními náboženstvími římského impéria, vedly nakonec k vyjasnění termínu „Marie, Matka Boží“ v rámci ortodoxie. Bylo to právě označení „Matka Boží“ (*Theotokos*), které vyvolalo mnohé rozepře. V souladu s dějinami křesťanství se teologie samotná zabývá v první řadě postavou Ježíše Krista a začíná tedy jako christologie. Zvláště rozpory v otázce Ježíšovy podstaty, božské a lidské, vedly ve svých důsledcích k diskusím mariologickým. Tvrzení, že Marie je Matka Boží, vyjadřovala vlastně christologickou představu, že ten, kdo se z ní narodil, je skutečný bůh a skutečný člověk. Tento problém ve 4. a 5. století nebyl podstatným problémem mariologickým, nýbrž zásadním problémem christologickým vzešlým ze sporů s arianismem. Definitivní rozhodnutí v tomto směru přinesl koncil v Efesu v roce 431 zavržením učení Nestoriova,⁴⁵ které odmítalo termín Matka Boží (*Theotokos*) ve prospěch termínu Matka Kristova (*Christotokos*), neboť Nestorius, ve snaze najít kompromis mezi mona-duofyzitismem, se snažil prosadit tezi, že Marie byla matkou Ježíše Krista (*Christos*, člověka, inkarnovaného božského Logu, a ne Boha (*theos*). Shodou okolností byl nestorianismus odmítnut jako hereze právě ve městě, kde stál nejvýznamnější chrám velké bohyně – Artemidy.

Rozhodnutí efeského koncilu završuje první a základní etapu dějin mariologie v teologickém myšlení. Rozvoj mariánského kultu a jeho teologické přijetí – poté, co heretické proudy byly eliminovány – představovalo dlouhodobý proces, i když jeho kořeny vedou ke spisům Nového zákona a výrazněji k literatuře apokryfní.⁴⁶ Jeho vznik je především výsledkem podnětů z lidového prostředí nových křesťanských konvertitů pozdně helénistické doby.

The Emergence of the Catholic Tradition (100-600), Chicago 1975, 75nn.

44 Existence a blízkost různých „mariánských proudů“ je pak shodou okolností reflektována i v textech mimokřesťanských. Text, který je také občas uváděn jako možná zmínka o Filomarianitech, je z Koránu: *A hle, pravil Bůh: „Ježíši, synu Mariin, zdaž jsi to byl ty, kdo řekl lidem 'Vezměte si mne a matku mou jako dvě božstva vedle Boha'? „ I odpověděl: „Sláva Tobě! Nebylo na mne, abych říkal něco, k čemu jsem neměl právo! Kdybych to býval řekl, byl bys to dobře věděl, neboť Ty znáš, co je v duši mé, zatímco já neznám, co je v Tvé duši, vždyť Ty jediný znáš nepoznatelné.* (Súra 5, 116). Je otázkou, zda může jít o odkaz na Kollyridiany přežívající v Arábii až do poloviny 7. století, nebo zda tato pasáž pouze reflektuje tehdejší mariánskou zbožnost, která nebyla slučitelná s Muhammadovým striktním monoteismem. – Sekta Marianitů je zmíněna mimo jiné také ve středověkém soupisu herezí arabského autora Ibn Kibra (zemřel asi 1363), který ji ztotožnil se sektou Montanovou.

45 Např. J. Pelikán, *o.c.*, 242nn.

46 W. Schneemelcher (ed.), *o.c.*, 311nn, 334nn.

Nepřehlédnutelným rysem počátků mariánského kultu je skutečnost, že je možné sledovat směrem do minulosti přímou kontinuitu od kultu antických bohyň ke kultu Marie. Při zvažování místa a významu mariologie v teologii je zřejmé, že teologické vypracování řady mariánských témat obvykle představuje odpověď na problémy již existující v náboženském životě křesťanů, případně se jedná o vedlejší produkt christologických sporů. Stručně by se dala historie mariánského kultu označit jako proces od uctívání k doktríně.

Bez ohledu na fakt, že se mariologie stala více méně integrální součástí teologie, přinejmenším od efeského koncilu, je zřejmé značné úsilí o její začlenění do patriarchálních struktur sankcionovaných křesťanstvím. Přestože v některých historických obdobích zaznamenal mariánský kult značný rozkvět, neměla tato skutečnost žádné reálné důsledky pro náboženský ani sociální statut žen v křesťanské kultuře.

V rámci kultu Marie se transformovala feminní dimenze posvátna založená na archetypu bohyně Matky, na spojení matky a dítěte jako univerzálním symbolu. V této podobě se s důrazem na panenskost bohyně prosadila v křesťanském náboženství soustředěném na mužského Boha.

SUMMARY

The Rise of the Cult of Mary in the Context of Late Antiquity

The rise of Marian cult is examined especially as a result of the intercultural communication of early Christianity and the socio-cultural context of the late Hellenistic period and in this context it is presented as the process from devotion to doctrine. The apocryphal literature testifies not only an important role of Mary, but it is possible to trace back the beginnings of the Marian legend to those texts. Mary and her cult as a cult of Mother of God is characteristic by common features of a Virgin Mother Goddess and it became an important part of the early Christian cult, although the theological controversies about Mary lasted much longer. Discussing the problems of Marian cult one of the main reasons for its quick spreading was the unarticulated female principle in early Christian religion in which the base people experience finds its expression.